

## Jagttagelser fra det skotske Agerbrug.

Beretning til det kgl. Landhusholdningselskab af Landbrugs-kandidat  
F. G. Smith.

hvad der først i høj Grad tiltrækker sig en dansk Landmands Opmærksomhed ved at betragte det skotske Agerbrug, er den store Forskjel i de Hovedprincipper, der lede Agerbruget der og her. Disse Forskjelligheder, der for en Del gribe ind i hverandre som et samlet Hele, ere: Den udstrakte Dyrkning af Rodfrugter, Bæeldrift, Afskaffelsen af ren Brak og Kvægfedning istedet for Mejeridrift. Af disse findes vel nok Rodfrugtdyrkning og Bæeldrift hos os, men Bæeldriften maa næsten siges at være undtagelsesvis, og Rodfrugtdyrkningen, om end mere almindelig udbredt, forekommer dog i saa ringe Udstrækning, at den ikke kan siges at være karakteristisk for vort Agerbrug.

Det er disse Principper for Agerbrugets Grundvold, der sætte den skotske Agerdyrker i Stand til, trods den efter vore Forhold høje Afgift af Jorden, umaadelig høje Dagløn og svære Udgifter til Vedligeholdelse og Anskaffelse af enhver Ting i Bedriften, ligesuldt at føre en sorgfri og behagelig Tilværelse og som oftest, naar han er i Besiddelse af en Smule Dydighed, at blive en velhavende Mand. Det er vel sandt, at har den skotske Agerdyrker større Udgifter og haardere Betingelser, end Tilfældet er hos os, saa er han paa den anden Side ogsaa heldigere stillet med Hensyn til sine Indtægter, idet han har Markedet lige for Haanden eller idetmindste ved ringe Bekostning kan komme der, men denne Fordel er dog, takket være vore gode Kommunikationsmidler nu-tildags, ingenlunde af et saadant Omfang, at den kan opveje hans ovennævnte meget store Udgifter.

Ved at se de fordelagtige Resultater, som disse Hovedregler for Agerbruget i Skotland ere i Stand til at frembringe, kan man ikke Andet end gjøre sig følgende Spørgsmaal:

Tillade de stedlige og klimatiske Forhold hos os Anvendelsen af de samme Principper, og kunne de i faa Fald anvendes med samme Fordel som i Skotland? Da Rodfrugtdyrkningen faa at sige er den egentlige Løstestang i det flottste Agerbrug, — thi uden den vilde Bøgelbrug og Affstæffelsen af den rene Brak være umulig, — vil jeg først søge at gjøre Rede for, hvorvidt Betingelserne for Rodfrugternes Dyrkning ere tilstede i ulige Grad i de 2 Lande. Jeg vil først omtale dem, vi i Almindelighed forstaa ved Rodfrugter, nemlig Roerne, og senere den anden Hovedgruppe, Kartoflerne.

Med Hensyn til Jordens fysiske Bestaaffenhed, da kan man næsten sige, at Fordelen er paa vor Side, da vi sjelden hos os finde den stive Lerjord, der i Skotland ofte gjør Jordens Bearbejdning til Rodfrugter faa vanskelig; heller ikke de klimatiske Forhold lægge, idetmindste direkte, nogen Hindring i Vejen hos os, om end Afgrøderne i Skotland paa Grund af det fugtige Klima ere mere sikre. Dette Sidste vil jeg aldeles ikke fralægge Betydning, men kun mener jeg, at den er for ringe til at gribe hindrende ind, hvor der er Tale om et faa vigtigt Spørgsmaal. At Jordbund og Klima tillade Rodfrugtdyrkning idetmindste i Storstedelen af Danmark, er jo forøvrigt ogsaa godtgjort, da der vel ikke er mange Egne, hvor ikke Enkelte befatte sig dermed, om end i det Smaa.

En vigtig Betingelse for Rodfrugtdyrkning er, om den nødvendige Arbejdskraft er tilstede til de Tider, Rensningen og Udtjndningen fordrer den; jeg troer, at Frygten derfor i mange Tilfælde er den væsentligste Anstødssten for Dyrkningen deraf. I Skotland, hvor Rodfrugtdyrkning overalt er Betingelsen for Agerdyrkerens Eksistens, skal Arbejdskraften staffles tilveje. Denne bydende Nødvendighed har alle Tider havt til Følge, at Arbejdskraften er tilvejebragt, naturligvis med mere eller mindre Besvær i de forskjellige Egne. Men denne Nødvendighed har ogsaa havt til Følge, at enhver mulig Bestræbelse for at indskrænke Haandarbejdet og for at gjøre dette faa let og hurtigt som muligt er gjort. Jeg er overbevist om, at den udstrakte Anvendelse af Redskaber til Jordens Rensning i Rodfrugtmarken, navnlig som i Skotland Anvendelsen af Haandhaken til Udtjndning og Rensning, vilde gjøre Rodfrugtdyrkning mulig, hvor man ved Anvendelsen af den langsomme Lugning med Haanden antager at mangle den fornødne Arbejdskraft. Den Færdighed, som deri kan opnaaes, er næsten utrolig for Enhver, der ikke selv har iagttaget den. Mangel paa Dvælsel vilde naturligvis gjøre den noget vanskelig og

langsom i Begyndelsen, men der er jo Intet i Vejen for, at der kunde begyndes med Lidt, og Omfanget af Dyrkningen kunde da forøges, efterhaanden som Færdigheden hos Arbejderne vorede. Om der fra højere Bedkommendes Side kunde gjøres Noget for Udbredelsen af denne umaadelige Besparelse af Arbejde ved Rodfrugtdyrkningen, s. Ex. ved Benyttelsen af Clever fra det kgl. danske Landhusholdningselskab, der ved deres Op- hold i Skotland have opnaaet stor Færdighed deri, skal jeg ikke kunne sige, — det er blot en Tante, jeg ikke vil undlade at anføre.

Hvad der imidlertid mere end noget Andet er til Hinder for en udstrakt Anvendelse af Rodfrugt-Kultur hos os, er det Spørgsmaal: Til hvad skulle vi anvende vore Rodfrugter? Det er saa naturligt, at man i Skotland og England dyrker Rodfrugter, da Intet er mere tjenligt som Kreaturfoder, hvor der habes Fødning som Formaal, men hos os, hvor Mejeridrift er Formaalet, kunne vi ikke anvende dem i stort Omfang uden at forringe vort Produkt og derved lide et uerstatteligt Tab. At Mejeridrift er og fremdeles maa blive Hovedformaalet for vort Kvæghold, er jo nu engang givet, og er det end ikke umuligt at anvende Rodfrugter i Mejeridriften, kan det dog kun ske inden for visse Grænser, der, selv om Forbruget til Ungkvæget og de gølge Røer gives en større Udstrækning, ikke ville blive tilstrækkelige til at give Rodfrugtdyrkningen det ønskelige Omfang. Det beroer altsaa paa, om den danske Landmand ved Siden af sit Mejeri som Hovedsag kan indlade sig paa Fødning i et mindre Omfang, saaledes at han kan tillade sig Rodfrugtdyrkning efter en større Maalestok, ikke alene for Rodfrugternes eget fordelagtige Udbytte, men ligesaameget for den indirekte Fordel ved, at de ere en nødvendig Betingelse for Anvendelsen af Bøgedrift og benyttet Brak. Det maa altsaa være den Enkeltes Opgave, for sit eget Bedkommende nøje at overveje Fordelen ved disse Forbedringer i Agerbruget, og om de ikke, ihvorvel med nogen Ulejlighed og Bekostning fra først af, skulde være værd at stræbe hen efter.

Derfor alle vore Kvægracer være af den Bestaffenhed, at de egne sig saavel for Fødning som til Mælkebrug, da var Opgaven jo let nok, idet de til Mælkning uduelige Røer hvert Aar kunde anvendes til Fødning; deres Antal vilde ved strenge Fordringer til Mælkefødslen blive forøget. Dette vilde igjen have et større Opdræt til Følge, og paa denne Maade vilde altsaa det større Antal Udsættene og det større Opdræt bevirke, at der vilde blive rigelig Anvendelse for Rodfrugter. Men da alle vore Mælkeracer ikke ere af den Bestaffenhed, er

det kun en Del af vore Landmænd, der ere saa heldig stillede; hvor det ikke er Tilfældet, vilde det da blive nødvendigt ligefrem at indkjøbe Kreaturer, der egnede sig for Fodning, og holde dem ved Siden af Mejeridriften. Denne Maade har kun den Ulempe, at den fordrer en Smule mere Kjendskab til Kreaturhandel og Lyst dertil, end maaste Mange ere i Besiddelse af.

Den anden Hovedgruppe af Rodfrugter, der i Skotland spiller en vigtig Rolle i Agerbruget, er Kartofflen, der som Forfrugt for Hveden næsten overalt har indtaget den rene Braks Plads. Den er ligesaa uundværlig som Turnipsen. Manglen af den ene af dem vilde ved et 4aarigt og endnu mere ved et 6aarigt Sædskifte, hvor Rodfrugter skulde anvendes 2 Gange, ikke alene bringe den anden for ofte igjen, ihvorvel dette for Turnipsens Vedkommende ikke i Almindelighed tillægges nogen væsentlig Betydning, men tillige ved det 4aarige Sædskifte bringe Kløveren for ofte igjen. Kartofflen afhjælper altsaa for en Del den ved Norfolkersystemet herskende Ulempe, nemlig Kløverens altfor ofte Gjentagelse, ved at forandre Sædskiftet fra 4aarigt til 6aarigt, og giver tillige Hveden en bedre Forfrugt. — Kartofflen dyrkes ikke som Turnipsen udelukkende til Kvægfoder; Størstedelen sælges hort fra Gaarden, kun undtagelsesvis, naar Priserne ere meget lave, opfodres en større Del deraf. Der kunde naturligvis derimod indvendes, at en udstrakt Kartoffeldyrkning under saadanne Forhold ikke kunde være gavnlig for Agerbruget; det kan heller ikke fragaaes, at det synes saa, men jeg troer, at den uhyre Mængde Gjødning, saavel animalske som kemiske Gjødningsmidler, der udenfra bringes til Gaarden for at erstatte Jorden dette Tab, i Forening med ved Kartofflens Anvendelse at opnaa en bedre Drift, er i Stand til at opveje denne Mangel.

Naar jeg har anført Kartofflen som uundværlig i Skotland for Bærelbrug med benyttet Brak, da maa jeg dog dertil føje, at den nok kan erstattes af andre Kulturplanter, men ikke med samme Fordel hverken med Hensyn til Jordens Rensning eller Bærlingen af de fra Jorden tagne Næringsstoffer; den af disse, der for en ringe Del anvendes, er Bønnen, der jo ligesom Kartofflen bortføres fra Gaarden og altsaa heller ikke i denne Henseende giver nogen Fordel fremfor sidstnævnte; det er mest paa de meget stive Lerjorder, at den foretrakkes for Kartofflen.

At Kartofflen saa at sige overalt kan dyrkes hos os paa Grund af Jordbund og Klima, er jo betjendt nok; om den

kan dyrkes med saa stor Fordel som i Skotland, er maaste ikke saa afgjort, men saa meget er vist, at den ogsaa hyppig faaer en saa stedmoderlig Behandling, at det ikke med Rime- lighed kan fordres. Hvad Arbejdskraften angaaer, er der ikke som ved Turnipsavlens Tale om, at Mangel derpaa kan virke hindrende, thi om end en mere udvidet Kartoffelavl, for at give et tilfredsstillende Resultat og for at opnaa en god Rensning af Jorden, vilde fordre en Smule mere Arbejde, end der som oftest bliver den til Del, vilde det dog ikke blive af et saadant Omfang, at det ikke skulde kunne overkommes. Hvad Anvendelsen af Kartofflen angaaer, da maatte det vel som i Skotland hovedsagelig være til Salg; vi ville, saavel som Skotland, have det store Marked for os, om end med en Smule mere Besvær, saa dog ikke med nogen stor Forskjel i Priserne.

Derfor det altsaa kan antages, at Betingelserne for en større Udstrækning af Rodfrugtdyrkning ere tilstede hos os, vilde Anvendelsen af den ikke alene for en Del ligefrem frem- kalde Vexeldriften, men hvad der jo er en af dens væsentligste Fordele, gjøre det muligt i sin Helhed at anvende den, om end ikke, som jeg senere skal omtale, paa slet saa bekvem en Maade som i Skotland, det vil sige, naar vi i Forbindelse dermed ville søge at gjøre den rene Brak overflødig. Er dette ikke Hensigten, da vil Vexeldrift naturligvis lettere kunne sættes i Gang, da Brakmarken i saa Tilfælde træder istedetfor en af Grønsaggrøderne; dette har ikke alene til Følge, at der bliver en Grønsaggrøde mindre, men da Jordens Rensning og Bearbejdning tildels kan blive besørget i Brakaaret, vil Ar- bejdet i Rodfrugtmarken i det Hele falde lettere, saavel som at breddsaede Bælfrugter, der dog ikke kunne betragtes som den heldigste Vexelfrugt, kunne anvendes i Vexel med langstraeeede Sædarter.

Vexeldrift maa naturligvis i ethvert Tilfælde betragtes som et Fremskridt i Agerbruget, men først naar vi i For- bindelse dermed have naaet derhen til, at vi kunne undvære den saa bekostelige rene Brak, kunne vi sige at have faaet den fulde Fordel deraf. Om vi kunne gjøre den rene Brak overflødig, er vel et af Tidens mest omtvistede Spørgsmaal, men det er af en saa stor Betydning, at ethvert Skridt derhen efter maa ansees af stor Vigtighed.

Naar vi ville spørge, om vi kunne undvære Brakken, maa vi jo først komme paa det Rene med Hensigten med den og dernæst med, om denne Hensigt kan opnaaes paa anden Maade og da fornemlig ved Rodfrugtdyrkning. Hensigten med Brakken

kan med et Ord siges at være Jordens Bearbejdning, der igjen for det Første gaaer ud paa at gjøre Jorden porøs, for derved at skaffe Luften Udgang og fremskynde Forvitringen, og for det Andet skulde Bearbejdningen udrnydde Ufrudet. --

I Skotland mener man ved Rodfrugtdyrkning at kunne give Jorden en saa tilstrækkelig Bearbejdning og Rensning, at Hensigten med Brakken idetmindste saa nær skulde være opnaaet, at den kan undværes. Naar Jorden om Foraaret, før Saaningen af Roefrøet, der altid saaes i Rader, er bearbejdet saa meget som muligt, og man under Værten af Planterne kan bearbejde den mellem Raderne med Hestehakken og mellem de enkelte Planter med Haandhakken, troer jeg nok, at Jordens Udluftning og Frøufrudets Udrnydning kan ske paa en tilfredsstillende Maade, men Rodufrudet kan ikke paa denne Maade dræbes saa fuldstændig som under den rene Brak; derfor søge de ogsaa paa anden Maade at skaffe det bort, nemlig ved gjentagne Gange under Jordens Behandling i Foraaret at sanke det af; dog bliver det Groveste først slæbt sammen i Rader ved Hjælp af en saakaldet Kjædeharve, der til dette Brug er et fortrinligt Redskab. Trods alt dette Arbejde, er det dog undertiden vanskeligt nok at faa Bugt med Rodufrudet.

Hvad Jordens Bearbejdning og Rensning angaaer troer jeg, at Forholdene hos os ville blive nogenlunde de samme, men en anden Ting, som gjør, at Afløsningen af den rene Brak hos os, som jeg tidligere har anført, ikke kan ske paa saa bekvem en Maade, er, at vi paa Grund af vor tidligere Vinter ikke, saaledes som i Skotland, kunne dyrke Vintersæd efter Rodfrugter; hos os maa vi dyrke Rodfrugterne som Forfrugt for Byg. Spørgsmaalet bliver da: Hvor skulde vi sætte Vintersæden? Ja! saafremt vi strengt ville følge Regelbruget, da maa vi enten, som i Norfolkersædstiftet, sætte den efter Græsmarken, eller vi kunne for en Del benytte grøn Staldfodring, raddyrkede Bælgfrugter o. s. v. som Forfrugt for Vintersæd.

Denne Vanskelighed med Hensyn til Vintersæden er en af de væsentligste Hindringer for Anvendelsen af de foran nævnte Fremstrid i Agerbruget hos os; at det skulde være af en saadan Betydning, at det skulde gjøre dem uanvendelige, troer jeg ikke; naturligvis maa det for en Del bero paa de lokale Forhold. Det er jo naturligt, at Anvendelsen deraf kun kan tænkes i et veldrevet og i god Kultur værende Agerbrug, hvor Grundforbedringer af en større Udstrækning ikke nødvendigvis kræve Brakkens Tilstedeværelse. De meget

store Agerbrug, der hos os ere langt hyppigere end i Skotland, vilde naturligvis have vanskeligere ved at afløse den rene Brak, og det vilde maasse for mange af dem være en ligefrem Umulighed, men kunne de end ikke gjøre den overflødig, er det dog at antage, at de i større eller mindre Grad kunne indskrænke den, ved efter Omstændighederne at benytte et større eller mindre Stykke af den til Rodfrugter.

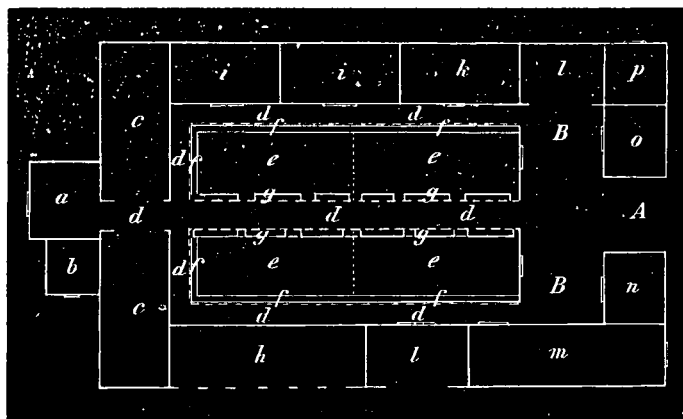
Om disse Grundfætninger for det skotske Agerbrug, be-  
tragtet som et Hele, nu kunne anvendes med Fordel hos os, vil jeg, skjøndt det er min personlige Overbevisning, at det kan gøres, ikke opfaste mig til Dommer over, da mine Erfaringer dertil ere for ringe; jeg har kun ved nogle sammenlignende Bemærkninger efter Gvne søgt at give den med Forholdene Ukjendte Kjendstab dertil og Vejledning til selv at dømme, om han for sit eget Vedkommende antager at have Vetingelserne for med Fordel at kunne bringe Erfaringer, hentede fra Skotlands Agerbrug, til Anvendelse i sin Bedrift. —

Jeg skal herefter forsøge at give et Begreb om Enkelt-  
hederne ved det skotske Agerbrug og vil da begynde med:

Bygningerne. De ere i Almindelighed ret heldig beliggende i Jorden, og af disse ere igjen Aulsbuvingerne liggende meget hensigtsmæssig indbyrdes, saaledes at Transport af Foder og Gjødning altid kan ske paa saa let en Maade som muligt. — Forpagterens Beboelseslejlighed ligger som oftest udenfor det øvrige, ofte ved første Djekest uforsaaelig sammenbyggede Komplex af Bygninger; den er i Reglen af et tarveligt, men særdeles net og venligt Udseende, stødende til den lille, af et temmelig højt Stengjærde omgivne Have, der sjelden er større end netop til Dyrkingen af de til Huset nødvendige Urter og Frugter.

Bygningsmaterialet er saa at sige altid firkantet tilhugne Sandsten, hvoraf Grundmur opføres, og paa denne Grundmur anbringes da den af meget spinkelt, men rigelig anvendt Tømmer sammensatte Overdel af Huset, som oftest belagt med Skifer. Rummet under Taget, der er temmelig fladt, benyttes ikke altid som Loft. Bygningernes indbyrdes Beliggenhed er meget forskjellig; Tærstemastinen er det Punkt, hvorefter de øvrige Bygningers Beliggenhed retter sig. De ere ofte byggede i en Firkant, indsluttende en Gaardsplads, for Størstedelen optagen af Fedegaardene. Tærstemastinen er da anbragt i Tærsteladen, der udgjør den ene Side af Firkanten. Hyppig seer man ogsaa Bygningerne ligge mellem hverandre uden Spor af Symmetri, udelukkende med Hensigtsmæssigheden for

Die. Jeg vil for bedre at give et Begreb om en saadan i Virkeligheden hensigtsmæssig indrettet stoft Forpagtergaard give et Omrids af Grundplanen for Afløbsbygningerne paa „East Newton“ i Forfarshire, der er den bedste Ordning, jeg har truffet paa.



- a. Tærstemaskinen.
- b. Dampmaskinen.
- c. Halmlade.
- d. Fodergange.
- e. Luffede Fedegaarde.
- f. Trug i Fedegaardene.
- g. Gælle til Halm.
- h. Vognport.
- i. 2 Stalde til Kreaturerne i sidste Fedningsperiode.

- k. Kostald.
- l. 2 Turnipshuse.
- m. Hestestald.
- n. En Bor.
- o. Stald til Kjøreheste.
- p. Gighus.

- A. Indgang til Bygnings - Komplexet.
- B. Aaben Plads.

Da al Sæden sættes i Stak, haves ikke noget Husrum, svarende til vore Lader. Laderummets Udstrækning indskrænker sig i Reglen til den nødvendige Plads for Tærstemaskinen samt Halm og Sæden fra 1 Dags Tærstning. Tærstemaskinen, der paa de fleste større Gaarde drives ved en faststaaende Dampmaskine, paa de mindre ved Hestekraft, er placeret paa Loftet ovenover de faststaaende Kaste- og Rensmaskiner, der, hvad enten der anvendes Damp eller Hestekraft, sættes i Bevægelse samtidig med og ved samme Kraft som Tærstemaskinen. Loen, hvor Kaste- og Rensmaskine ere anbragte, er udvidet til en af Siderne for at afgive Plads til den tærstede Sæd. Denne Del af Laden er i Reglen ved en Skillevæg adstilt fra Halm-laden, der ofte kun er et stort



firkantet Rum, dækket af flere Tage, hvis Tagstæg hviler paa en Bjælke, baaren af Træ- eller Stensøjler. I Sammenføjningerne af Tagene er der da anbragt Rønder for Afledning af Vandet. I Skillevæggen er anbragt en Åbning, hvori Halmrysterne udmunde, saaledes at Halmen falder ud i selve Halmladen.

Køstald findes ikke i noget stort Omfang; dog er der paa de fleste Gaarde 2—3 mindre Stalde, der hver kan rumme omtrent en halv Snes Hoveder; den ene af disse benyttes da til Malkøerne, der altid ere bundne op om Vinteren, og de andre for det meste til Kreaturer man agter at fede meget stærkt. I disse Stalde staa Kreaturerne altid med Hovedet mod Væggen, 2 og 2 sammen, adskilte fra de næste 2 ved en flad Sten, der er stillet paa Kant. Krybberne, der ere af Sten, ere anbragte ved Jorden, ovenover dem paa Væggen er der fastgjort Hækker til det tørre Foder. Undertiden findes Åbninger i Hødvæggen, hvorigjennem Turnips kan gives dem; er dette ikke Tilfældet, blive de fodrede ved fra Grebningen at trille Turnipsen op og vælte den af i Krybberne. Blive de, hvilket forresten er undtagelsesvis, fodrede med Kjørne, have, for at Kjørnen ikke skal spildes, smaa Trasker, der sættes for Kreaturerne og tages bort igjen, saasnart de ere tomme. Urinen ledes ved en Rønde til Fedegaarden, ligesom ogsaa den faste Gjødning bringes derhen.

Med Undtagelse af det forannævnte Staldrum, er det de saakaldte Fedegaarde, der afgive Opholdssted for Kreaturerne. Disse Fedegaarde ere i Reglen anbragte mellem Bygningerne, saaledes at disse beskytte dem for en Del mod Vind og Vejr; paa de tre Sider ere de omgivne af en Mur, opført af Sten paa samme Maade som Bygningerne; den fjerde Side dannes af en af Bygningerne, hvori der da er et større Rum, der ved en Port staaer i Forbindelse med Fedegaarden, og hvor Studene kunne søge Ly om Natten og i ondt Vejr. Til hver Fedegaard er der en større Indkørsel, luffet ved et Led, for at Gjødningen kan kjøres ud. Fedegaardene ligge hyppig ved Siden af hverandre, kun adskilte ved en Mur. Krybberne ere anbragte i den aabne Fedegaard langs med en af Murene, i hvilke Luger ere anbragte, saa at Foderet derigjennem kan gives Dyrene. I Almindelighed er der anbragt Hækker til det tørre Foder over Krybberne, og det Hele er dækket af et paa den forhøjede Mur eller paa Søjler anbragt Halvtag. Tidt danner en Fodergang, med Krybber og Hækker til begge Sider, dækket af et Tag, Skjellet mellem 2 Fedegaarde. I Skuret, hvor Kreaturerne opholde sig om Natten,

er altid Hække til Halm. Disse aabne Fedegaarde blive dog mere og mere, paa Grund af at Kreaturerne der ere for meget udsatte for et ustadigt Vejrs uheldige Indflydelse paa Fedningen, afløste af lukkede Gaarde. Disse ere som de aabne Gaarde fordetmeste beliggende mellem Bygningerne, men Murene ere gjorte højere og Gaarden er, paa samme Maade som omtalt ved Straaladen, dækket af ved Siden af hinanden liggende Tæge, der bæres af Søjler. Hst og her, saa nær som muligt ved Fedegaardene, have Skure til Opbevaring af Turnips og Grønfober.

Hestestalden er saa smal, at den kun giver Plads til en Række Heste, der staa med Hovedet op mod den ene Sidevæg, og paa den modsatte Side hænger da Seletøjet. Krybber have sjelden; for det meste er det kun en lille Kasse i det ene Hjørne af Baasen, hvori den tørre Kjerne gives. I Højde med Hestens Hoved have Hækker til Hø og Halm. Kun undtagelsesvis bliver Loftet over Hestestalden benyttet til Opbevaring af Foder, og undertiden have slet intet Loft, saaledes at Staldens Højde naaer til Rygningen af Huset. Gjødningen fra Hestestalden bringes hver Dag ud i en af Fedegaardene, hvorfor den altid lægges saa nær en af disse som muligt.

Vognporten er for det meste anbragt saaledes, at den vender Façaden ud mod en aaben Plads, for at der Intet skal være til Hinder for den frie Færdsel med Karrerne; der findes ingen Skillerum, Pladsen for hver Karre er kun angiven ved en muret Søjle i Forsiden. Over Vognporten er ofte et Loft til Opbevaring af Havre til Hestene og Egn. Da Svinene gaa i Fedegaardene for at leve af Affaldet fra Studene, have intet Svinehus, men kun et Rum et eller andet Sted for en Grisefo. Et Redskabshus er for det meste indrettet i den ene Ende af Vognporten.

Redskaberne. Jeg vil, førend jeg begynder at omtale Jordens Behandling, i al Korthed omtale de vigtigste af de i Skotland anvendte Redskaber.

Bløvene, der benyttes, ere Svingpløve, fabrikerede udelukkende af Jern; de ere meget sværere og tungere end vore Pløve, saaledes at det er umuligt for Plømanden at kaste dem i Juren ved Vendingerne, ligesaavel som de volde saa meget Arbejde og Vanskelighed at rykke tilbage, at Plømanden altid foretrækker at vende. Stjerterne og Aksen ere længere end paa vore Pløve, hvilket giver Pløven en mere sikker Gang. Skæret er ikke struet til Muldfjælen, men

stuffed paa den kileformede Ende af Sulen; omendstjøndt det sidder temmelig fast, er det dog ogsaa af den Aarsag vanstelig at rykke Ploven.

Hyppeploven spiller i Skotland, paa Grund af den megen Rodfrugtdyrkning, en mere væsentlig Rolle end hos os; den er ligeledes af Jern. De to Muldskjæle ere ledsojede med Sulen og kunne stilles ud og ind efter Forgodtbefindende ligesom paa vore Hyppepløve. Hvad der imidlertid er meget hensigtsmæssigt ved deres Hyppepløve, er, at der paa Aasens Overkant er anbragt en til begge Sider bevægelig Markør, der ved en Ridse i Jorden angiver den Linie, Ploven har at følge næste Gang. Denne Markør er en Jernstang, ved et Slags Hængselled fastgjort paa Aasen; paa denne Jernstangs nederste Ende er en anden til begge Ender tilspidset Jernstang lodret fastgjort.

Af Harver anvendes udelukkende Jernharver af forskjellig Form. De enkelte Harver (2 eller 3) ere altid heftede paa en fælles Hammelstok. Bullenes Form er for det meste i Zigzag.

Jeg vil her med det Samme omtale den saakaldte Drilharve, der er et særdeles hensigtsmæssigt Redskab til Udrydning af Ukrudet navnlig i Kartoffelmarken, hvor Kammerne gjen- tagne Gange overharves med den, førend Kartoflerne ere komne op. Den kan tage to Kamme ad Gangen, og bestaaer af to halvcirkelformige Harver, indbyrdes forbundne ved to bevægelige Jernstænger, fastgjorte om den øverste Del af Harven. Paa hver Harve er fastgjort en Stjert, saaledes at de tilsammen udgjøre et Styr for Karlen, der bruger dem. Paa Forenden af hver af de enkelte Harver er anbragt en kort Kjæde, og ved den anden Ende af disse to Kjæder fæstes Svingelen. Harven trækkes let af en Hest, der gaaer mellem de to Kamme, der blive harvede.

Et andet Redskab, der nærmest maa henføres hertil, er Kjædeharven, der meget hensigtsmæssig kan benyttes til mange Ting, saasom til at pulverisere Jorden, flæbe Kvær- rødder, Kartoffeltop og Lign. sammen, harve Kløver- og Græsfrø ned o. s. v. Den bestaaer udelukkende af Jernringe, der arbejde løst i hverandre. For at stivne paa den, er der paatvers igjennem den fastgjort 2 Jernstænger. Den hele Harve er ved flere store Es forbunden med en Jernstang, hvori Hammelstøjet gjøres fast. Grubberen, der i Skotland træder istedet for Svenskharven hos os, er sværere og arbejder dybere end denne. Den er i Almindelighed udelukkende fabrikeret af Jern. I Skotland trækkes den af 2 Heste, men hos os vilde

den maaste nok i mange Tilfælde behøve 3. De nyere Grubere ere for Størstedelen paa Hjul, saaledes at den Dybde, hvortil man onsker at bearbejde Jorden, ved Hjælp af Vægtstænger kan reguleres, lige saa vel som at Tænderne kunne hæves saa højt, at man let kan transportere den fra en Mark til en anden. De spænde i Almindelighed 3 Fod. Tænderne ere gaasfodformede og deres Antal som oftest 5.

Saaningen skeer endnu mange Steder med Haanden; der faaes da fordetmeste med 2 Hænder af en dertil indrettet Saasæk, omtrent i Form af en Østersskal; den er ved en Rem spændt fast om Livet, og fra den forreste Del af Sækken, hvis Rand er udspændt med en Jernbue, gaær en anden Rem omkring Saamandens Hals for at hindre Sækken i at falde ned. Ved Saaningen ere Sækkene stillede i 2 Rækker paa tværs af Marken, og ved hver Række er anbragt en Dreng, der med en lille Kasse eller Kurv fylder Saasækken, saasnart denne er tom, saa at Saamanden uden Afbrydelse kan fortsætte Saaningen. De anvendte Saamaskiner ere for Størstedelen til Bredsaaning; de ere omtrent som vore, kun ere de 9 Alen brede.

Til Turnipsaaning anvendes Maskiner, der trækkes af 1 Hest, og som spænde 2 Rader. Rammene sammentrykkes først af konkave Tromler, der ved deres omdrejende Bevægelse ved Hjælp af forskellige Tandhjul sætte Axen med Frøbeholderne i Bevægelse; fra disse falder da Frøet gennem et Rør ned i en ved et paa Enden af Røret anbragt Skære dannet Kende. Paa mange Maskiner haves da en let Tromle til at trykke Jorden fast om Frøet efter Saaningen.

Af Hestehakker anvendes mange forskellige Slags, den væsentligste Forskjel er i Antallet af Tænder, der variere fra 3—7, og i deres Form, der dels er knivdannet, dels er som et Skære eller Tænderne paa en Grubber.

Sæden mejes altid med Maskine, med Undtagelse af enkelte Pletter, hvor den ligger meget stærkt i forskellige Retninger. De anvendte Maskiner ere næsten aldrig selvafslæggende; de stotste Landmænd foretrække dem uden Afslægningsapparat, mest paa Grund af deres simple Konstruktion, hvorved de ikke ere meget udsatte for Brud. Jeg troer, at de have megen Fordel ved dette Valg af Maskiner, thi den Merudgift til den Mand, der lægger Sæden af, faa de i fuldt Maal godtgjort ved den Sikkerhed og Lethed, hvormed Maskinen gaær, saaledes at de kun undtagelsesvis afbrydes i Arbejdet. Hos os troer jeg nok, at de vanskelige og meget kombinerede Maskiner i en væsentlig Grad have bidraget til at hindre Ud-

bredelsen af Mejemaskinen i Agerbruget. Jeg vil ikke nærmere omtale de forskjellige Maskiner, da de fleste af dem ved vore Mejemaskineprøver her i Landet have haft Lejlighed til at blive bedømte. Slaamaskiner anvendes kun sjelden, da det til Høstet bestemte Areal er saa lille, at det lettelig kan overkommes uden Maskiner.

Tærste-, Kaste- og Rensmaskiner findes af forskjellig Konstruktion, dog i det Hele taget efter samme Principper som hos os.

Firhjulede Vogne til Arbejdsbrug anvendes ikke i Skotland, det er altid tohjulede Karrer med Enspænderstænger; naar der fordres 2 Heste til at trække Karren, gaaer den ene altid foran den anden. Karrens bageste Side er til at tage af, saa at Karren, naar den bliver vippet, med Lethed tømmes, skal den ikke tømmes paa engang, som ved Gjødningskørsel f. Ex., kan den forreste Ende løstes og ved en Slags Krog fastgjøres saaledes, at Kassen kommer til at staa i en heldende Stilling, hvorved Arbejdet betydelig lettes. Karrens Sider kunne, naar der skal kjøres større Læs, gjøres højere ved Brædder, forsynede med Serntappe, der nedstikkes i Jernringe, fastgjorte paa Karrens Sider. Naar Sæden skal kjøres ind om Sommeren, anvendes de samme Karrer, men ovenpaa lægges da en Kamme af sammenslaaede Lægter, hvorved Karrens Overflade bliver bredere og længere. Det fordrer en Smule Nøjagtighed af den, der lægger Læsset, da det er af Vigtighed, at Læsset er i Rigevægt.

Jeg kunde vel omtale flere Redskaber, men da en Del af dem er kjendt hos os, og der desuden findes fortrinlige Beskrivelser deraf, har jeg indskrænket mig til kun kortelig at omtale de i det Daglige hyppigst anvendte.

Sædsfiftet er altid efter Bezelbrugets Regler, men forøvrigt forskjelligt i sine Enkeltheder paa de forskjellige Gaarde. Der holdes vel nok ved nøjere Sagttagelse en bestemt Rækkefølge paa hver Gaard, men denne overholdes ikke strengt, den lemper sig efter Markedet, Jordens Bestaffenhed, Aarets Bestaffenhed o. s. v.; men Brud paa Bezel mellem langstraaet (Wheat Crop) og bredbladet (Green Crop) Afgrøde gjøres ikke. Græs høves i Reglen kun et eller to Aar; kun paa lettere Jorder har jeg truffet Sædsfister med flere Aars Græs og da i Reglen uden Dyrkning af Hvede, f. Ex. saaledes: Flere Aars Græs, Havre, Rodfrugter og Byg. Den Rækkefølge, der i Almindelighed benyttes til Grundlag for Sædsfiftet, er:

Havre,  
 Kartofler og Bønner,  
 Hvede,  
 Turnips,  
 Byg,  
 Klover undertiden 2 Aar.

Jeg vil nu omtale Fremgangsmaaden ved de forskjellige Planter's Dyrkning efter denne Rækkefølge.

Havren dyrkes i stort Omfang i Skotland, thi ikke alene i Lavlandene er den indlemmet i Sædskiftet, men overalt i Højlandene, hvor en dyrkelig Plet findes, anvendes denne til Havre, paa Grund af, at dette er Befolkningens vigtigste Brødkorn. Den i Forfarshire mest udbredte Havre er den saakaldte Kartoffelhavre (Potatos Oat). Kornet er meget kort, tykt og af en smuk lys Farve; den væsentligste Ulempe ved denne Varietet er, at Kornet er slemt til at falde af, naar det er modent, hvorfor den altid høstes meget tidlig.

Grønningen bliver i Løbet af Vinteren pløjet til en Dybde af ca. 7" med temmelig smalle Furer; den ligger nu til Foraaret og bliver da, saafremt den er meget opfyldt af Kvikrødder, grubbet og harvet saaledes, at disse bringes til Overfladen, hvorefter de samles af ved Hjælp af Røner og Børn. Meget ofte bliver Jorden aldeles ikke harvet førend Saaningen, saaledes at Havren saaes paa Plovsuren; den bliver da harvet ned med lette Harver, for at Grønningen ikke skal naaes. Den saaes i Slutningen af Marts og først i April.

Til Havre anvendes ofte kunstig Gødning som Overgødning, efterat Sæden er kommen op; den bliver da tromlet saa snart som muligt. Mængden af den Gødning, der anvendes, er meget forskjellig, det er altid en Blanding af forskjellige Slags, for det Meste af sur fosforsur Kalk og Peru Guano, undertiden med en ringe Tilfætning af Chilisalpeter, dog saaledes at Guanoen er den overvejende Del af Blandingen. Havrehøsten begynder i Reglen midt i August.

Bønner. Efter Havre følger i Almindelighed Kartofler og Bønner; jeg vil først omtale Bønnen, der altid indtager den mindste Part af Marken, og som endog, hvor Jorderne ere lidt lette, aldeles udelades. Havrestubben bliver pløjet i Efteraaret temmelig dybt og henligger da urørt til Februar Maaned, til hvilken Tid den, saafremt Vejret tillader det, bliver harvet og grubbet, for at Kvikrødderne kunne bringes til

Overfladen; naar dette er steet, sankes de ved Hjælp af Røner og Børn i Høbe og bortkjøres. Naar Marken er tilstrækkelig bearbejdet og renset, kammes den op med en Afstand af ca. 26—28 Tommer mellem Kammene, hvorpaa Gjødningen udkjøres og spredes paa følgende Maade: Den afhaffes for det Meste i Rokke i hver femte af de af Kammene dannede Rønder. Disse Rokke fordeles af en Mand ligelig i de 5 Rønder, 2 paa hver Side af den, hvori Gjødningen ligger; de 5 derved fremkomne smaa Gjødningsbunker spredes meget omhyggelig paa langs i Rønderne af 5 efterfølgende Røner. Kunstig Gjødning anvendes ikke meget til Bønner.

Bønnerne blive nu enten faaede med en dertil indrettet Maskine, der trilles mellem Kammene, eller, hvad der oftere er Tilfældet, de bredsaaes med Haanden, saa at de under Saaningen falde imellem Kammene paa den spredte Gjødning. Denne Maade fordrer en dygtig og bestemt Saamand. Efter Saaningen kløves Kammene, hvorved Gjødningen og Sæden dækkes. Førend Bønnerne komme op, harves Kammene ned med Cirkelharven og hyppes atter op med Hypeploven, for at ødelægge det allerede spirede Ukrud og for at bringe Kvikrødderne op. Naar Bønnerne ere omtrent 2" høje, hvilket i Almindelighed er Tilfældet i Midten af Maj Maaned, renses de først mellem Kammene med Hestehakken og derefter paa Kammene mellem Planterne med Haandhakken. I Løbet af Sommeren indtil Blomstringen, thi efter den Tid kommer man ikke gjerne til dem, for ikke at knække Stænglerne, radrenses de 1—2 Gange efter Ukrudets Mængde, og kort før Blomstringen faa de den anden og sidste Haandhakning. Mellem Bønnerne saaes undertiden Urter, dels fordi man mener at faa et større Udbytte, dels for at benytte Urter til at binde Bønnerne i ved Høstningen; Mange holde dog ikke af denne Skik. — Høsten af Bønnerne steer i Slutningen af August og først i September. De skæres i Almindelighed af med en Segl. Jeg faa flere Steder Forsøg paa at anvende Mejemaskinen, men det maatte igjen opgives, fordi Jorden var saa ujevn, hvorved for mange af Bønnerne bleve efterladte uaffaarne. De affæres for det Meste paa Aftord af Røner; Betalingen var 1874 6 Sk. pr. 100 Alen for at skære dem og lægge dem i Baand. Ved Affæringen tages 2 Rader for ad Gangen, og saasnart de have Favnen fuld, lægges det i Halmbaand, der iforvejen ere lagte langs med Rækkerne. Naar de ere nogenlunde tørre, bindes de og sættes i Høbe, hvor Tørringen, der er temmelig vanskelig og ofte tager lang Tid, fuldendes. Naar de ere tørre, kjøres de hjem og sættes i Stak; førend Hjemkjørselen vælter

man i Reglen Hobene, for at Rodenden kan tørres. Halmen betragtes som et meget værdifuldt Foder; navnlig stæres den i Hakkelse og gives Hestene istedetfor Hø.

**Kartofler.** Af Kartofler dyrkes mange forskjellige Slags, men der er dog 3, som mere end andre have erhvervet sig Udbredelse. Den første af dem er The Regent Potato, der kommer paa Markedet, saasnart den er taget op, og udgjør Forbruget hele Efteraaret og Vinteren. Den anden er Victoria Potato, der holder sig bedre end den foregaaende, hvorfor den opbevares i Kuler til henad Februar Maaned og da først affættes. Den tredje er The Rock Potato, der ikke er saa god en Spisekartoffel, men bedre egner sig til Kreaturfoder; dog, da den holder sig særdeles godt, bedre end de foregaaende, anvendes den om Foraaret og Sommeren for en stor Del til Føde for Mennesker.

Til Kartofler bliver Havrestubben ligeledes pløjet om Efteraaret, paa samme Maade som ved Bønner, og ligger da til sidst i Marts Maaned, til hvilken Tid Jorden harves og grubbes, for at man kan bringe Kvædderne op til Overfladen; disse fantes da af paa sædvanlig Maade, og Jorden kammes op. Mellem Kammene spredes Gjødningen ligesom omtalt ved Bønnerne, og Kartoflerne lægges da i Gjødningen, saasnart denne er spredt. De lægges af Røner og Børn, der hver er forsynet med en lille Trækasse med Hant. Kartoflerne staa sjelden paa Marken, men en Karre fyldt dermed følger Væggerne, saaledes at disse bestandig kunne saa Kasserne fyldte, naar disse ere tomme. Naar Kartoflerne ere lagte, kløves Kammene strax. Vægningen af Kartoflerne strækker sig i Reglen gjennem hele April Maaned, saaledes at The Regent Potato lægges først og The Rock Potato sidst. Til Væggekartofler fratages om Efteraaret og Vinteren ved Sorteringen alle de smaa Kartofler (dog med en vis Grænse); disse kunne imidlertid sjelden flaa til, hvorfor en Del af de større Kartofler maa bruges; men de blive da altid før Vægningen staaarne itu.

Saasnart Ukrudet begynder at vise sig paa Kammene i Kartoffelmarken, blive disse harvede ned med Cirkelharven og strax derefter hyppede op igjen med Hypeploven; 2—3 Uger efter denne Operation harves Kammene atter, men blive nu liggende uden at hyppes, indtil Planterne komme op.

Naar Kartoflerne ere komne op, renses Jorden mellem Kammene med Hestehakken og paa Kammen mellem Planterne med Haandhakken, hvorefter de hyppes; saafremt det gjøres fornødent, gjentages denne Rensning en Gang senere.



Kartoflernes Modenhed kjendes paa, at de let falde fra Toppen, naar denne tages op og rystes, samt paa, at Overhuden ikke gaaer af ved at gnides med Fingeren; tillige sees det, naar man har nogen Dvelse deri, let paa Farven. Modenheden indtræffer i Slutningen af September og først i Oktober. Optagningen skeer paa forskjellig Maade, men paa en nogenlunde stor Gaard anvendes fordetmeste et udelukkende i samme Djemed indrettet Redskab (Kartoffeloptageren). Først tages Forpløjningerne og de til Gjerderne stødende Rækker enten som hos os med en almindelig Plov eller med en Greb; naar dette er gjort, sættes Kartoffeloptageren i Gang. Der tages i Reglen 40—60 Kamme for ad Gangen, saaledes at Redstabet gaaer ned ad den yderste Kam tilhøjre og op ad den yderste tilvenstre og saa fremdeles, til Stykket er færdigt. De paa den bageste Ende af Redstabet anbragte Gasler, der bevæge sig i en vertikal Cirkel, kaste Jorden af Kammene og de deri værende Kartofler ud til Siden, saaledes at de fleste af dem blive blottede; de sankes nu op af Koner, der dertil benyttede smaa Armkurve, der, saasnart de ere fulde, blive tømte i Halmkurve eller rettere Kartoffelkurve, da de udelukkende ere til dette Brug, og som i rigeligt Antal ere anbragte langs hver Side af det til Optagning bestemte Stykke. Saa mange Karrer, som det antages nødvendigt til at bringe Kartoflerne fra Marken til Batterierne, sættes i Gang, og Kufften tømmer da Kurvene, efterhaanden som de blive fyldte. Til at sanke Kartoflerne efter en saadan Kartoffeloptager behøves fra 14—18 Koner, alt efter Afgrødens Størrelse, altsaa 7—9 paa hver Side. Saasnart et Stykke er færdigt, harves det en eller to Gange for at blotte de tilbageblevne Kartofler, der da sankes af; undertiden grubbes Jorden efter Harvningen for at bringe muligvis dhybere liggende Kartofler op. Kartoffeloptagningen er et strengt Arbejde og betales derfor højere end med den almindelige Daglon.

Batterierne sættes enten ved Gaarden paa en Stubmark, eller, naar Kartoffelmarken er langt fra Gaarden, i en af Markerne saa nær ved farbar Vej som muligt; de ere i Reglen fra  $1\frac{1}{2}$ —2 Alen brede og meget lange. De blive sjelden satte paa Overfladen, men i Reglen bliver Jorden gravet af i  $\frac{1}{4}$  Alens Dybde, det vil sige Jorden pløjes og Plovturen kastes op, saa at Bunden bliver jævn. Paa Kantene af denne For-  
dybning anbringes et snoet Halmbaand, for at holde Kartoflerne i lige Linie og fra at falde ud. De dækkes strax med Halm og med 2—3" Jord, først efter 3—4 Ugers Forløb med Jord i ca. 10 Tommers Tykkelse. Åbninger for Uddunstning af

Kartoflerne benyttes ikke meget, da Kartoflerne altid tages tørre og rene op; undertiden i et vanskeligt Efteraar anbringes der i Toppen paa Batterierne med 10—15 Aens Mellemrum en snoet Halmduft vertikalt igjennem Jorden ned til den paa Kartoflerne lagte Salm.

Paa mindre Gaarde tages Kartoflerne op paa samme Maade som hos os med en almindelig Plov eller undertiden med en særegen Kartoffelplov, der bestaaer af et langt, spidst Skære, fra hvis bageste Ende 2 Jernflader gaa ud til hver Side, saaledes at Kartoflerne ved Fladernes forfra bagtil opadstraaende Stilling hæves op paa dem for igjen at falde ned, tildels blottede for Jord.

Kartoflerne sælges paa forskjellig Maade, enten for en bestemt Pris pr. Td. Land førend Optagningen, dog med den Betingelse, at Forpagteren skal tage dem op og bringe dem til Byen eller Stationen, eller de sælges i Løbet af Vinteren for en vis Pris pr. Ton. Naar de sælges paa sidstnævnte Maade, er det fordetmeste en Betingelse, at de skulle sorteres, hvilket skeer paa følgende Maade: En Mand fylder med en dertil indrettet Skovl Soldene (med Staaltraadsbund af  $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$  Tommes Ivermaal) for 4 Roner, 2 paa hver Side af Batteriet; disse ryste de smaa Kartofler gjennem Soldene i et Slags Bærebør, der, naar den er fuld, tømmes i den Del af Batteriet, hvor Kartoflerne ere tagne bort. Foruden de smaa Kartofler tage de ogsaa de grønne og de syge Kartofler ud af Soldet. De i Soldet tilbageblevne Kartofler fyldes i Sække, der ere udspændte i en Sækkeholder (the old man) ved Siden af Bærebøren. De frarensede Kartofler blive, efter at de syge ere tagne fra, benyttede til Udsæd.

Hveden. Af Hvede dyrkes mange forskjellige Sorter, saasom Fentonshvede, Huntershvede o. s. v., men der er dog navnlig en Hvedesort, der, skjøndt først indført for faa Aar siden, har vundet en stor Udbredelse; det er the Squares head wheat. Den er meget haardsør, med et tivt Straa, der ikke let giver Lejesæd. Arene ere firkantede, tætte og i Reglen meget givtige. Saavidt jeg veed, er den ogsaa i de senere Aar indført flere Steder her i Danmark. Hveden kan jo, som bekjendt, i Skotland saaes meget sent, dog er det almindelig anerkjendt blandt Landmændene, rimeligvis grundet paa Erfaring, at den bør være saaet til Midten af November, da den, saaet efter den Tid, er mere usikker med Hensyn til Udbøtting, og saafremt ikke andre Interesser, som f. Ex. Rodfrugternes Forbliven i Marken, forhindre det, bliver den ogsaa

fordetmeste saet før den Tid, hvilket næsten overalt var Tilfældet i Efteraaret 1874. Bliver den ikke saet til Slutningen af November, maa man fordetmeste vente til Februar Maaned, da Vejrliget i December og Januar sjelden tillader det.

Det er som oftest efter Bønner, at den første Hvede bliver saet. Da der altid gaaes ud paa at give Jorden saa lidt Bearbejdning som muligt til Hvede, giver man den, saafremt den ikke er for uren, kun en Tand eller to af Harven for at jævne, førend den fordetmeste pløjes paatvers, og Hveden saaes da paa Plovfuren og bliver nedharvet med to Tint paalangs og to paatvers. Saaer man med Maskine, giver man Jorden 1 Tint før Saaningen. Er Jorden derimod for uren, hvilket undertiden er Tilfældet efter Bønner, da de ikke tillade saa fuldstændig en Rensning under Værten som Kartofler, harves og grubbes den før Pløjningen, for at bringe Kvikrødderne op til Overfladen, hvorefter de fjernes. Den meste Hvede bliver imidlertid saet efter Kartofler, der i det Hele maa betragtes som en bedre Forfrugt end Bønner. Naar Kartoflerne ere tagne op, bliver Jorden som tidligere omtalt harvet, for at bringe de tilbageblevne Kartofler frem, og som oftest grubbet, for at bringe de dybereliggende Kartofler op. Førend Grubningen kjøres den ved Harven sammenflæbede Kartoffeltop bort, enten for at bruges som Strøelse i Fedegaardene eller for deraf tilligemed andre Ting at danne en Kompost-Mødding. Efter Grubningen pløjes Jorden, og Hveden saaes paa samme Maade som omtalt ovenfor. For Mejnningens Skyld (med Maskine) affattes ved Pløjningen altid Agrene meget brede, nemlig fra 50—60 Alen, da derved undgaaes for mange aabne Furer, og Jorden i det Hele bliver mere jevn. Til Hveden anvendes sjelden Staldgødning, derimod meget ofte en Overgjødsning med kunstig Gødning i April Maaned. Det er hovedsagelig Guano med en Tilfætning af sur fosforsur Kalk. Naar Gødningen er saet, bliver Hveden, saasnart Vejret tillader det, tromlet. Dette Sidste bliver den nu altid, enten der saaes Gødning eller ej.

Hvedehøsten falder under almindelige Omstændigheder i den sidste Halvdel af August.

Turnips. Af Turnips dyrkes den svenske Turnips eller Rutabaga og den egentlige Turnips, af hvilken sidste der igjen findes 2 Afarter, nemlig den gule, som oftest Aberdeen Yellow Bullock, og den hvide, som oftest The white Globe. Af disse er den svenske Turnips af flere Grunde den mest

værdifulde og derfor ogsaa den, som dyrkes efter den største Maalestof. Efter denne kommer den gule og endelig den hvide, der kun dyrkes i ringe Omfang.

Den hvide Turnips er mere vandholdig og mindre nærende end de to andre, men den er den af dem, der udvikler sig hurtigst, og den opnaaer en betydelig Størrelse; der saaes derfor som oftest et mindre Stykke med den, for at man kan have noget til Kvæget saa snart som muligt; den fodres da ogsaa op i Løbet af Efteraaret, da den ikke holder sig godt, navnlig kan den slet ikke taale Frost, saa hvis man ønsker at beholde den til henad Vinteren, maa den tages hjem og lægges i Batterier. Den gule Turnips er mere nærende end den hvide, men den er ikke slet saa tidlig udviklet; den holder sig ret godt mod Frost, naar denne ikke er for streng og vedvarende. Den opfodres i Reglen i Løbet af Vinteren til omtrent først i Marts, efter hvilken Tid den vanskeligere holder sig frisk. Den svenste Turnips er ubetinget den fordelagtigste, da den ikke alene er mere værdifuld til Fodning, men den tillige langt bedre end de foregaaende modstaaer Frost, og bevarer sin Friskhed. Den holder sig godt til først i Maj, til hvilken Tid Kvæget i Almindelighed kommer paa Græs.

Til Turnips pløjes Hvedestubben om Efteraaret og ligger nu urørt til Foraaret, til hvilken Tid den bearbejdes med det Formaal at faa en smuk og ren Jord. Denne Bearbejdning er naturligvis højt forskjellig efter Jordens Bestaafenhed; jeg vil her anføre Fremgangsmaaden paa den Egn, hvor jeg mest opholdt mig. Efterat Jorden er jævnet med Harven, grubbes og harves for at faa Kvitrødderne frem; disse santes af og tjøres bort. Derefter giver man den en let Pløjning, hvorefter det er nødvendigt strax at harve og tromle den, forat den ikke skal blive for tør. Dette Arbejde gjøres i Reglen først i Maj. Naar man nu vil begynde Saaning, kammes den tromlede Jord op, og Staldgødningen spredes paa den tidligere omtalte Maade mellem Kammene, lige som ogsaa den kunstige Gødning, der saa at sige altid gives til Turnips, saaes, for Kammene kløves. Saa snart Kammene ere kløvede, sætter man Saamaskinen i Gang. Det er af Vigtighed, at alle disse Arbejder følge hinanden saa nær som muligt. Tiden for Saaning af den svenste Turnips er den første Halvdel af Maj, for den gule og hvide Turnips falder Saaningen derimod senere, nemlig først i Juni.

Naar Ukrudet begynder at vise sig i Turnipsmarken og Turnipsen er ca. et Par Tommer høj, renses der mellem Kammene med Hestehakken, og strax derefter udtjyndes Tur-

nipsen med Haandhakken, ved hvilket Arbejde tillige Ukrudet paa Rammene ødelægges. Haandhakningen foretages fordetmeste af Fruentimmer, der, idet de arbejde, vende Front mod den rensede Del af Marken saavel som mod den Kam, hvorpaa de udtynde Turnipsen, hvilket steer ved, at Haandhakken stydes frem og tilbage, saaledes at de hver Gang kun efterlade en Plante med et Mellemrum af 9—12 Tommer mellem Planterne. Omtrent 3 Uger derefter foretages den 2den Haandhakning, der dog ikke tager lang Tid, da Udtyndningen jo er færdig, og det dennegang kun gjælder om at faa Ukrudet bort. Hestehakken anvendes endnu 1 eller 2 Gange, alt efter Ukrudets Mængde og Frodighed. Hen i Juli Maaned, naar al Rensning af Marken er forbi, trækkes mellem Rammene, i den af Hestehakken løsneede Jord, med en Hypeplow en let Fure for Afledning af overflødig Vand.

Først i Oktober, naar Kvæget kommer ind, begynder man at tage op af Turnipsen og tager da i Almindelighed saa mange op ad Gangen, at man har Forstud for en 14 Dages Tid for at kunne modstaa nogle Dages Frost. Kun sjelden tages Turnipsen op i større Mængde og sættes i Batterier forend henad Foraaret. Hvor der fedes Faar med Turnips, tages der 2 Rækker op for hver 2, der blive staaende, paa det til Faarene bestemte Stykke, saaledes at Faarene, der jo fortære Turnipsen paa Marken, kunne faa Plads uden at træde den for meget ned. Optagningen, der fordetmeste foretages af Fruentimmer, steer paa følgende Maade. Hver tager 2 Rader og kaster de optagne Turnips sammen med sin Raboes, saaledes at Turnips fra 4 Rader komme til at danne en fortløbende Række. Under Optagningen bliver den nederste Rodende afhugget med en Rapskniv og hen ad Vinteren, naar Bladene have tabt deres Friskhed, blive de ligeledes huggede af.

Til Sammenligning mellem de 3 ovennævnte Turnipsarteres Evne til at modstaa Frosten skal jeg anføre, at efter 3—4 Ugers vedvarende, men ikke meget streng Frost, var ved indtrædende Tøvej den hvide Turnips fuldstændig raadnen, den gule var gjennemgaaende begyndt at raadne i Rodspidsen, hvorimod den svenske Turnips for Størstedelen var fuldkommen frisk.

Byg. Af Byg dyrkes Chevalierbyg og almindelig 2rd. Byg. Til Byg pløjes Jorden i Løbet af Vinteren og Foraaret, naar Vejret og Lejlighed tillader det. Meget ofte gives til Byg et Slags Kampostgjødning, for Størstedelen Jord og Kalk blandet med Kvikrødder, Kartoffeltop og andet lign.,

hvilket ved at være omstøvet et Par Gange er blevet vel blandet. Saafernt der saaes med Haanden, saae man paa Plovsuren; bruger man Maskine, og navnlig hvor der anvendes Radsaamaskine, bliver Jorden harvet før Saaningen og undertiden tillige tromlet. Kløver- og Græsfrøet saaes 1—2 Uger efter Bygget, som oftest med Maskine, og bliver da enten harvet eller blot tromlet ned. Til Byg giver man ligesom til Hvede og Havre ofte en Dvergjødskning af Guano, blandet med sur fosforsur Kalk. Byghøsten falder i Almindelighed i Slutningen af August.

**Kløver og Græs.** Græsmarken udgjør som oftest kun  $\frac{1}{6}$  af Arealen og er i saa Tilfælde etaarig, eller den udgjør  $\frac{2}{7}$ , i hvilket Tilfælde den er toaarig. Frøblandingens er meget forskjellig, men gennemgaaende anvendes Kløveren i mindre Mængde end hos os, da den erstattes af forskjellige andre Græsarter, hvoraf Rajgræsset er den vigtigste. Græsmarken benyttes fortrinnsvis til Afgræsning, kun saameget flaaes, som man anseer tilstrækkelig til at afgive det nødvendige Hø til Hestene. Beredningen af Høet er noget forskjellig fra den almindelige Maade hos os, det ligger ikke saa længe og udtørres ikke saa meget som her. Efter at det er flaaet, vendes Græsset i Reglen en Gang eller to i Løbet af 2—3 Dage og sættes da, endnu tildels grønt, i smaa Stakke, hvor det fuldstændig udluftes. Efter en Uges Tid eller lidt mere sættes 5—6 Smaastakke sammen til en større. Disse store Stakke sættes ofte hjemme ved Gaarden, for at Græsmarken ikke skal tage Skade; de sættes da paa Stakfodder med en tresidet aaben Pyramide op igjennem dem, og staa da saaledes i længere Tid, førend de kjøres sammen i en stor Stak, der sættes meget fast. Naar man skal bruge Høet, tager man ikke fra oven af, men man stjerer ved Hjælp af en Ke eller et Trædejern et Stykke af ad Gangen.

Græsmarken saae undertiden om Foraaret en Dvergjødskning af Guano og sur fosforsur Kalk, hvoraf man ofte feer en fortrinlig Virkning.

**Høsten.** Høsten i Skotland falder lidt senere end hos os, fordømmeste 2—3 Uger, hvorfor det undertiden, naar Vejret er ugunstigt, kan være forbundet med nogen Bæmselighed at faa indhøstet. Ved Høstningen bruges overalt Mejemaskiner, og disse ere af de tidligere anførte Grunde saa at sige aldrig selvaflæggende. Naar en Mark skal mejes, hugges først en Skaar eller to med Leen ved begge Ender, for at Hestene

kunne faa Plads, og derefter sættes Maskinen eller Maskinerne i Gang, thi der anvendes fordetmeste 2, idet den ene gaaer tom tilbage efter Staar, medens den anden mejer. Naar der paa denne Maade anvendes 2 Maskiner, have 6 eller 7 Par Folk til at binde og sætte sammen. Konen laver Baandet og lægger Reget deri; Manden binder det og sætter det op. Hver Maskine fordrer 2 Mand, en til at kjøre Hestene og en til at lægge Regene af. Med 2 Maskiner mejes der 12—14 Td. Pd. i en Arbejdsdag paa 10 Timer. Regene sættes i Hoben mod hinanden løst, uden nogen videre Støtte af de nærmest staaende og med Roden vel ud til Siden, saaledes at der dannes en Abning langs Jorden igjennem hele Hoben, hvorved den hurtigere tørres og bliver tjenlig til Hjemkjørsel; det er for saa vidt meget godt, men de blæse let om og fordrer derfor i ustadigt Vejr en Del Eftersyn. Paa Mejemaskinen er befæstet en mindre Hesterive, der river Stubben, samtidig med at der mejes; Karlen, der kjører Maskinen, tømmer Riven, naar den er fuld; og det Sammenrevne bindes og sættes op med det Samme af Mandskabet, der arbejder efter Maskinen.

Sæden sættes altid i runde Stakke, og disse sættes for en stor Del paa Stakkesødder; naar man, hvilket som oftest er Tilfældet, ikke har tilstrækkelig af Stakkesødder til hele Afgrøden, sætter man det, man agter at tærste først, paa den blotte Jord med et Underlag af Halm. Stakkesødderne ere fra 14—18 Fod i Diameter; de bestaa af 8 i Periferien anbragte Stensøjler (hvorved Stakkesøden kommer til at danne en 8sided Polygon), der ved Planter, der ere stillede paa Kant, ere forbundne med en enkelt Stensøjle, der danner Centrum i Cirkelen. Paa disse Planter er der flaaet Brædder med omtrent et Kvarters Mellemrum. Paa Stensøjlerne er der anbragt Stenplader for at forhindre Utoij i at komme op. Stakken gjøres fra 16—20 Fod høj foruden Tilspidsningen, der tækkes, hvorimod den øvrige Del af Stakken, der er lodret, ikke tækkes. Tækningen skeer ved, at man lægger Langhalm løst paa Stakkestens Hoved, som det kaldes, og fastholder den med snoede Halmbaand.

Denne Maade at sætte Stak paa har flere Fordele. 1) Sæden kan kjøres tidligere hjem, da den vejres og tørres i Stakken, i Særdeleshed naar der som til Byg og Havre sættes en 3sided aaben Pyramide i Midten af Stakken for Ventilationens Skyld. 2) Sæden udsættes ikke for at tage Stabe af Sne eller Regn. 3) Som oftest er den utilgængelig for Utoij. Maaden har kun den Ulempe, at den undertiden er

lidt langsom, især naar man er ved at gjøre Staffen færdig. — Bore Bogne og raske Heste ere i en travl Tid som Høsten langt at foretrække for de støtste Karrer og tunge Heste.

Extraarbejde forlanges kun af Folkene under Hjemtjerselen af Sæden, da de faa arbejde, faa længe de nogenlunde kunne se.

**Gjødningens Behandling.** Gjødningen samles i Fedegaarden, saavel den, der falder fra Kvæget dersteds, som den, der bliver produceret i Hestestalden og Kostalden, hvor en saadan findes, thi fra Stalden bringes den hver Morgen ud i den ved Stalden nærmest liggende Fedegaard. Fedegaardene tømmes fordetmeste et Par Gange i Løbet af Vinteren ud i en eller flere Møddinger. Hvor der hentes Gjødning fra Byerne, blandes den lagvis med den hjemme producerede og omstiftes; dette gjøres for at faa kort og sammenblandet Gjødning til Kartofler og Turnips, hvortil der jo som tidligere anført først gjødes om Foraaret. Ved denne Fremgangsmaade kan det naturligvis ikke undgaaes, at en Del flygtige kvælstofholdige Stoffer tabes. En anden Ting, de derimod behandle ret heldig, er deres Kompost-Mødding, dannet af opsamlede Kvætrødder, Kartoffeltop og Lign. Disse Stoffer blandes lagvis med Kalk, og det Hele dækkes af et tykt Lag Jord. Efter omtrent 2—3 Uger stiftes Møddingen første Gang om, anden Gang efter 4—6 Ugers Forløb. Denne Fremgangsmaade giver dem en ret god og billig Gjødning.

Den kunstige Gjødning bliver altid førend Saaningen meget omhyggelig sigtet paa Staaltraadsfold, saa at alle Klumper komme fra; disse knuses og sigtes om igjen, til de ere findelte.

**Arbejderen og Folkeholdet.** Til enhver støtst Avlsgaard hører Arbejderhuse; deres Antal i Forhold til Gaardens Størrelse er noget forskjelligt paa de forskjellige Egne (paa Gaarde paa 2—300 Tdr. Land er der i Almindelighed fra 3—5 Huse). I disse Huse boer den gifte Arbejder, der er fæstet for en fast Løn enten halvaars- eller helaarsvis. Foruden disse gifte faste Folk holdes nogle unge Karle, hvis Antal staaer i omvendt Forhold til Arbejderhusenes Antal; disse Karle bo i et fælles Kammer (the hoddy), hvor de selv tilberede deres Føde ved det aabne Ildsted, Føden bestaaer omtrent udelukkende af Havregrød og Mælk, med lidt Afverling af Kartofler eller Brød og Ost, der fordetmeste spises om Af-



tenen. Lønnen for en saadan ugift Karl er foruden frit Hus og Brændsel c. 4—5 Epd. Havremel om Maanedens, et Par Potter Mælk om Dagen, samt i Penge fra 250—280 Rd. om Aaret.

Lønnen til den gifte Arbejder er frit Hus, der regnes for 9 Rd. om Halvaaret, 4—5 Epd. Havremel om Maanedens, 3 Potter Mælk daglig, c. 15 Edr. Kartofler om Aaret, samt i Penge 230—260 Rd. aarlig. De gifte Arbejdere fæstes for detmeste paa den Betingelse, at deres Koner, naarsomhelst det forlanges, skulle være villige til at arbejde for en Daglon, der i de sidste Aar har været 4 Mk. daglig. Daglejere, der ikke bo i Gaardens Huse, anvendes ikke meget; deres Daglon er 8—9 Mk.

I Høstens Tid engageres for detmeste nogle flere Arbejdere for 3—4 Uger til en meget høj Løn; de komme fra Bjerne og Fabrikkerne, som de forlade for denne korte Tid; de komme og forsvinde, uden at man har den mindste Ulempe eller Uvejlighed deraf. Det ligger for en stor Del deri, at unge Haandværkere, Fabrikarbejdere og mange andre Slags Folk, tage Arbejde i Bjerne og paa Fabrikkerne paa den udtrykkelige Betingelse, at de skulle have 4 Uger fri til Høstarbejde. Ligeledes engageres alle Konerne, der ellers arbejde i Daglon paa Gaarden, for en bestemt ugentlig Løn i Høstens Tid. Lønnen er i disse 4 Uger for Konerne 12—14 Rd. om Ugen; for de fra Bjerne engagerede Folk frit Hus, Mel og Mælk samt 14—15 Rd. om Ugen. Faa disse Folk, som undertiden er Tilfældet, ikke Kost og Husly paa Gaarden, er Lønnen ca. 18 Rd. om Ugen.

Arbejdstiden er i Skotland 10 Timer, nemlig fra 6 om Morgenen til 6 om Aftenen, med 2 Timers Frihed om Middagen; om Vinteren, naar man ikke kan se saalange, indskrænkes Middagstiden til  $1\frac{1}{2}$  Time. Kun i de 2—3 Uger, Sæden kjøres hjem, forlanges Arbejdstiden til 7—8 om Aftenen.

Vi se heraf ved en Sammenligning med vor Arbejds-løn, at Arbejderen i Skotland er heldigere stillet end vor Arbejder, idet Lønnen der er omtrent det Dobbelte af, hvad den er her; vel sandt, Livsforbrødenhederne ere dyrere i Skotland, men ingenlunde i det samme Forhold som Lønnen er højere. At Arbejdslønnen der er saa høj, er ligefrem fremtvinget af Arbejderne; det er Arbejderen, der i langt højere Grad der end hos os bestemmer Arbejdslønnen, og Arbejdsgiveren maa indenfor visse Grænser rette sig derefter. Aarsagen hertil maa fornemlig søges deri, at Arbejderen i Skotland for det

Første har Udgang til saa mange andre Arbejder end dem, der foresalde i Agerbruget, og for det Andet er Udvandringen langt lettere for ham end for vor Arbejder, idet han ikke tager i Betænkning at ombytte sit Opholdssted med Amerika eller andre af Kolonierne, hvor Sprog og Sædvaner tildels ere de samme. Ogsaa det, at den gifte Arbejder ikke saaledes som hos os paa en Maade er stedbunden, har en Indflydelse paa Daglønnen til Fordel for Arbejderen.

Hvad der hjælper meget til, at den skotske Agerbruger er istand til at betale en saa høj Daglon, er den i Forhold til deres Dristmaade formindskede Anvendelse af Haandkraft i Agerbruget. Naar vi nu ville spørge, hvorledes de kunne nøjes med mindre Arbejdskraft, da maa vi svare, at for det Første er det deres udstrakte Anvendelse af arbejdsbesparende Redskaber og Maskiner, der bevirker det, og for det Andet saa de et større Kvantum Arbejde udført af hver især, skjøndt Arbejdstiden er kortere. Hvorfor den skotske Arbejder udfører mere Arbejde, er først og fremmest foranlediget ved den Vresfølelse, hvoraf han er besjælet; han vil aldrig være den daarligste til sit Arbejde, hverken i Kvalitet eller Kvantitet, og dernæst fordi den korte Arbejdstid giver ham mere Hvile og Livslyst.

Hesten. Hesten er i Skotland fornemlig af den saakaldte Clydesdale Breed. Den er ikke saa svær nu som forhen, hvilket gjør, at den har ombyttet noget af sin Kraft med en Smule mere Hurtighed. Den er paa Grund af sin Kostbarhed altid velholdt, og paa Dyrstuerne seer man den altid rigelig og fortrinlig repræsenteret.

Den fodres kun 3 Gange om Dagen med Havre, som den faaer i en Kasse i Hjørnet af Baasen; ved Siden deraf faaer den Halm i Hækken og om Aftenen fordetmeste en Givt Hø. For at spare paa Høet, giver man den undertiden om Vinteren Bønnehalm, enten hel eller skaaren i Hakkelse. Prisen paa en ung, god Hest var fra 6—800 Rd.

Kvæget. I den østlige Del af Skotland, hvor jeg opholdt mig, holdtes Kvæget udelukkende med Fødning for Dje; af Mælkføer holdtes kun saa mange, der ansaaes fornødent for at skaffe Mælk til Huset og Arbejdsfolkene paa Gaarden. Det til Fødning anvendte Kvæg var sjelden rene Racer, men fordetmeste en Krydsning af en eller anden mere stebegen Race med Korthorn eller Angus. Da der i Almindelighed hos den skotske Forpagter ikke lægges meget Vind paa Opdræt, er det der frembragte Kvæg ikke tilstrækkeligt til at forsyne dem med

unge Dyr til Fedningen, hvorfor en Del tilbringes fra andre Steder, og det er da navnlig fra Irland og tildels fra græsrigge Egne i England, at det indføres. Landmanden kjober det som oftest paa Markedet i en Alder af 1—1½ Aar og holder det da, til det er ca. 3 Aar gammelt, til hvilken Tid det er fuldfedet. Om det end ikke kan siges at være almindeligt, opdrættes der dog i forskjellige Egne af Skotland en Del Kvæg af rene Racer, og det er da navnlig det sorte kullede Kvæg (Anguskvæget), der er det mest søgte, hvilket ogsaa tydelig viste sig paa de forskjellige Dyrstuer. Vel var Korthornet ogsaa meget vel repræsenteret, men ikke i saa stor en Udstrækning som Anguskvæget. Det er ogsaa ganske naturligt, da Anguskvæget jo hører hjemme i Skotland og vel som Følge deraf er en Smule mere højeligt under de stedlige Forhold end Korthornet. Det er ogsaa en almindelig Mening, at det i Værd ikke skulde staa synderlig tilbage for Korthornet, om det end maaske undertiden ikke slet saa tidlig kan bringes i fuldfedet Tilstand. Anguskvæget er sort, fullet med en noget opstaaende Rakkeknode, har et temmelig stort Hoved sidende paa en tyk, men kort Hals; det er et udpræget Fedekvæg med en valseformet, fortil dyb Krop, temmelig lavbenet, hvilket ofte bevirker, at det ikke udviser nogen betydelig Størrelse. Naar Anguskvæget var den af de rene Racer, der i Skotland tillegdes den største Betydning, benyttet som ren Race, saa var Korthornet desuagtet den, der for Størstedelen anvendtes til Krydsning med de stedegne Racer, for deraf at frembringe Kvæg, der bedst passede til Fremgangsmaaden ved Fedningen hos Forpagteren i Almindelighed. Det maa rimeligvis være grundet paa Erfaring, at Korthornet i dette Njemed er at foretrække. Foruden de to nævnte Racer har jeg i Skotland seet en 3die udpræget Federace, der i de senere Aar har begyndt at vinde nogen Udbredelse, nemlig Herefordkvæget, der oprindeligt har hjemme paa Grænsen af Wales; det er en meget stor, dyb og overordentlig bred Race; navnlig er Krydsset meget bredt og firkantet; men Racen er tillige grov og plump, med stort Hoved og lange Horn. Farven er rød med hvidt Hoved, Bug og Al; den er et fortrinligt Fededyr, men Kjødet kan i Finhed ikke maale sig med Korthornet. Den har ikke tidligere været i Skotland, fordi man tildels antog den for stedbunden i det sydlige England med dets lavere Græsgange, men blev for nogle Aar tilbage bragt dertil af Lord Karnegie, Earl of South Est, der paa Rinnaird Castle har holdt et temmelig stort Opdræt deraf, og fra ham er den bleven spredt til forskjellige andre Egne af Landet.

En Kvægrace, der i den veldyrkede Del af Landet ingen Betydning har, men i Højlandet, paa Grund af sin Haardførhed og Røjsomhed, der tillader den at gaa ude hele Vinteren, er af stor Vigtighed, er Højlandskvæget (The Highland Breed). Den er i Reglen ensfarvet sort, rød eller blaffet med store vidtstillede Horn og en lang Pels, der ofte hænger i Totter. Hvad Formen angaaer, da er Højlandskvæget noget kantet og selvfølgelig ikke i Besiddelse af den Trivelighed som de foregaaende Racer.

Kvæget indkjøbes til forskjellig Tid, men hovedsagelig dog Efteraar og Foraar. Det holdes da om Sommeren løsgaaende paa Græs i Markerne, der hver især er omgivet af et Stengjærde eller levende Hegn, saaledes at man i Almindelighed beregner 1 Td. Land pr. Hoved. Fra Græs tages det i Reglen tidlig ind (1ste Oktober) og staldfodres da fordømmeste nogen Tid med grøn Kløver; naar denne er forbi, beghynder Turnipsfodringen, og, dersom Priserne ere lave, gives tillige et Foder Kartofler om Dagen. Ved Siden af Turnips og Kartoflerne sørges altid for, at de have tilstrækkelig Halm i Hækkene. Hvad enten det er i Græsmarken om Sommeren eller i Fedegaarden om Vinteren, gives dem det sidste halve Aar af Fedningstiden et Tilskud af Oliefager, hvis Mængde stiger noget, efterhaanden som Fedningen skrider frem. Dette er i korte Træk Fremgangsmaaden ved Kvægfedningen i Skotland. Denne Maade at fede paa er meget simpel og fordrer kun lidet Arbejde, hvilket bedst sees deraf, at der paa en Gaard med 100 Hoveder kun holdes en Røgter, men den kan ikke andet end være meget uøkonomisk, idet en Mængde Kulhydrater gaa ubenyttede bort, ved at man udelukkende fodrer med Rodfrugter.

Fodringstiderne ere i Almindelighed følgende:

Nl. 5 Morgen Turnips.

Hækken fyldes med Halm.

Nl. 10 Oliefager (hvor de gives).

Strax derefter Kartofler.

Nl. 4 Eftermiddag Turnips.

Hækken fyldes med Halm.

Regnskab over Besætningens Udbytte holder den stotste Landmand i Almindelighed ikke eller kun meget ufuldstændigt. Jeg skal nedenfor fremstille det mest fuldkomne, jeg har truffet paa.

Vinter-Regnskab fra 1ste Oktober 1873 til 10de Maj 1874.

Indsat paa Turnipsfedning fra 1ste Oktbr		Solgt før 10de Maj og vurderet til Græs.	
	Rd. Mk. f.		Rd. Mk. f.
Burderet fra Græs paa Stald.		Solgt i Løbet af Vinteren.	
104 Høveder . . . . .	16,788 2 5	101 Høveder + 218	
218 Lam . . . . .	2,943 " "	Lam . . . . .	24,891 " "
Rjøbt i Løbet af Vinteren.		Sat paa Græs 10de Maj.	
92 Høveder . . . . .	10,543 2 13	95 Høveder . . . . .	14,166 5 "
	<u>30,274 5 2</u>		<u>39,057 5 "</u>
			<u>30,274 5 2</u>
		Difference	8,782 5 14

Forbrugt Oliefager og Kartofler 3,165 4 5

Betaling for hans 42 Lbr. Land Turnips 5,617 1 9

Han regnede Halmen og Kreaturerens Pasning rigelig betalt med Gjødningen og havde da pr. Ld. Land af sine Turnips et Beløb af 133 Rd. 4 Mk. 7 f.

Da Værdien af Gjødningen og Halmen saavel som Omkostningerne ved Kvægets Røgt, der forøvrigt ere meget mindre end hos os, her kun ere underkastede et løst Skjøn, kan man naturligvis ikke fremdrage noget nøjagtigt Resultat af dette Regnskab, men da det dog hjælper til at give en Smule Begreb om Udbytten, har jeg ikke villet undlade at fremkomme dermed.

Sommer-Regnskab fra 1ste Maj til 1ste Oktober 1874.

Udsat paa Græs fra 10de Maj.		Solgt og vurderet paa Stald før 1ste Oktbr.	
	Rd. Mk. f.		Rd. Mk. f.
Burderet fra Stald til Græs.		Solgt i Løbet af Sommeren.	
95 Høveder . . . . .	14,166 5 "	32 Høveder . . . . .	7,205 3 "
Rjøbt i Løbet af Sommeren.		Sat paa Stald 1ste Oktbr.	
31 Høveder . . . . .	2,965 3 "	94 Høveder . . . . .	13,646 1 8
267 Lam . . . . .	3,663 " "	267 Lam . . . . .	3,958 " "
	<u>20,795 2 "</u>		<u>24,809 4 8</u>
			<u>20,795 2 "</u>
		Difference	4,014 2 8

Leje af Græs i Parthill 598 3 "

Oliefager 884 1 8

Betaling for 68 Lbr. Ld. Græs 2,531 4 "

Han har da havt 37 Rd. 1 Mk. 6 f. pr. Ld. Land Græs samt 5 Køer og 12 Heste frit græssede.

Faareholdet. I Skotland findes flere Faareracer, af hvilke Dishley-Faaret, Cheviot-Faaret og det skotske forthovedede Hedefaar ere de vigtigste. Dog ere de med Undtagelse af sidstnævnte ikke anvendte meget som rene Racer, hvorimod en Blanding af Cheviot og Dishley er det, der næsten udelukkende anvendes til Fedning paa Turnipsmarkerne i de skotske Lavlande. Dette Faar opdrættes for Størstedelen i det sydlige Skotland paa Cheviot Højenes udstrakte Græsgange og sælges derfra ved store aarlige Markeder, der som oftest falde i August Maaned. Det er enten  $\frac{1}{2}$  Cheviot og  $\frac{1}{2}$  Dishley eller  $\frac{1}{4}$  Cheviot og  $\frac{3}{4}$  Dishley; de sidste ere mere søgte og betales meget højere. Paa den Tid, de sælges, ere de i Almindelighed  $\frac{1}{2}$  Aar gamle og holdes da af Rjøberen til næste Foraar, saaledes at de omtrent  $\frac{5}{4}$  Aar gamle i fed Tilstand affættes til Slagtemarkedet. De holdes paa Stubjorden og Græsmarkerne nogen Tid uden noget Tilskud; først hen i November Maaned begynder man at give dem Turnips paa Græsmarken; dette vedbliver nu, saalænge man antager, at Græsset er tilstede i saadan Mængde, at det kan betale Transporten af Rodfrugterne; naar man ikke antager dette længere, sættes Faarene paa Turnipsmarken. I den Turnipsmark, der er bestemt for Faarene, er i Reglen Halvdelen af Turnipsen optagen (2 Rækker ere optagne for hver 2, der ere efterladte), for at give bedre Plads; der tages et Stykke for ad Gangen, hvilket indhegnes med udspændte Net; naar Turnipsen der er fortæret, tages et nyt Stykke o. s. v. Først henad Foraaret, naar Fedningen er sin Fuldendelse nær, stæres Turnipsen itu til dem, for derved at bringe dem til at fortære et større Kvantum. Salget af Faarene skeer i Almindelighed i April eller først i Maj.

Det skotske forthovedede Faar har sin største Udbredelse i de skotske Højlande, hvor det, ligesom Højlandskvæget, paa Grund af sin Haardførhed er uundværligt. Paa Grund af de Naturforhold, hvorunder det lever, er det i Almindelighed lille, spinkelt, med en noget lang og knejsende Hals, et temmelig stort og magert Hoved, der om end ikke helt sort, dog paa Størsteparten er bedækket med sorte Skolde og Pletter. Dette Faar er kun at betragte som en stedegen Race, der ikke kan angives som gaaende i nogen bestemt Retning, enten som Rjød- eller Uldfaar, idet det yder sin Skarv i begge Retninger. Dog har det paa Grund af sit fortrinlig velsmagende Rjød stor Værdi som Slagtedyr og anvendes derfor ogsaa en Del til Krydsning med Dishley og gaaer da under Navn af det graahovedede Faar.

Til Slutning vil jeg anføre til Vejledning for den unge Landmand, der agter at gjøre sig bekendt med Skotlands Agerbrug, at det er nødvendigt, naar han vil have et ikke for overfladist Blik over Fremgangsmaaden med Hensyn til Arbejdet og over de der herskende Principper, da ikke at indstrænke sit Ophold til en kort Tid, men forblive der saalænge, at han kan blive bekendt med de til forskjellige Tider forefaldende Ting, der i Skotland som ethvert andet Sted gribe saaledes ind i hinanden, at det Ene kun kan forstaaes anvendt i Samvirkning med det Andet. Tillade hans syssle Kræfter og Sædvaner ham at deltage i de forefaldende Arbejder, maa det betragtes som det heldigste.

Nyrupgaard, 12te December 1875.

---